

EESTI KIRJANDUSMUUSEUMI JUHTIMISEL ALUSTAS TEGEVUST EESTI-UURINGUTE TIPPKESKUS

Veebruarikuus tehti teatavaks üheksa Eesti teaduse tippkeskust, mis pälvivad Euroopa Liidu Euroopa Regionaalarengu Fondi toetusraha. Humanitaaria valdkonnas rahastatakse aastatel 2016–2023 Eesti Kirjandusmuuseumi hallatavat Eesti-uuringute Tippkeskust (EUTK, ingl Centre of Excellence in Estonian Studies ehk CEES), mille juht on EKM-i folkloristika osakonna juhtivteadur Mare Kõiva. Tippkeskus koondab 15 personaalset ja institutsionaalset uurimisgruppi (peamiselt nn PUT-id ja IUT-id), milles osaleb üle 60 doktorikraadiga teadustöötaja ning üle 50 doktorandi EKM-ist, Tartu Ülikooli humanitaarteaduste ja kunstide ning loodus- ja täppisteaduste valdkonnast, Eesti Keele Instituudist, Tallinna Ülikoolist, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemiast ning Tallinna Tehnikaülikooli küberneetika instituudist. Tippkeskuse sihiks on Eesti-uuringud kõige laiemas mõttes, transkultuuriliste ja emblemaatiliste nähtuste kompleksne uurimine eesti keele- ja kultuuriruumis; omaette fookus on digihumanitaaria ja arvuti-analüüsi arendamisel.

Sedakaudu kuuluvad tippkeskuse uurimissfääri eesti keel koos oma allkeelte ja murretega, lokaalsed nähtused, nagu regilaul, laulupeod ning koorilaululiikumine, algupärane poeetiline kultuur, pühapaigad, Eesti diasporaad ja rahvusrühmad (nt venekeelne elanikkond, vanausulised, soome-ugri rahvusvähemused, seosed naaberrahvastega). Lisaks pakuvad huvi globaalsed kultuurisuunad ja ülemaailmsete kultuurinähtuste kohalikud variatsioonid (eeposed, huumor, mütoloogia, filosoofilised lahk-

nevused jne), taasloodud moderniseeritud vormid (nt punklaulupidu), kõikvõimalikud tänapäeva kultuurinähtused, sh transmeedialised tekstid ja nende toimimine. Tippkeskuse ambitsioon on tuua ühe vihmavarju alla üksteisega külgnevad uurimisprojektid kirjandus- ning keeleteaduses, arvutilingvistikas, folkloristikas, filosoofias ja muusikateaduses, et tekitada nende vahel dialoog. Nõnda taaslähendab tippkeskus muuhulgas traditsioonilise filoloogia koostisesi, lisades neile aga palju muudki.

28.–29. aprillini 2016 toimus Jõgeva maal Tõrve külas EUTK avakonverents „Eesti-uuringute interdistsiplinaarsed dialoogid”, mille raames esimesel päeval tutvustati konsortsiumiga liitunud uurimisprojekte ning kogunesid valdkondadeüleised töörühmad, et täpsustada edasisi koostööplaanid.¹

Kirjandusteaduse projekte on tippkeskuses neli. TÜ maailmakirjanduse professori Jüri Talveti projekti „Eesti kirjandus võrdlevas paradigmas” kolm peasuunda on maailmakirjanduse mõiste ja korpuse konstrueerimine kui eesti kirjandustraditsiooni osa, kirjandus-suhted ühisel ajaloolisel kultuuriväljal ja võrdlev poeetika. Projekti raames koostatakse andmebaase ja digikogusid (EEVA, EWOD, „Eesti värss”, kriitikaantoloogia). TÜ kirjandusteooria professori Marina Grišakova projekti „Esilduvad lood: jutustamine ja ühine

¹ Konverentsi toimumist toetas Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu, see on seotud Eesti Teadusagentuuri projektiga IUT 22-5 „Folkloori narratiivsed ja usundilised aspektid”.

tähendusloome narratiivses keskkonnas” eesmärk on uurida, kuidas komplekssete süsteemidena funktsioneerivad narratiivsed keskkonnad mõjutavad jutustamistegevust: kuidas narratiive kaasluuakse, millised hübriidsed narratiivsed-performatiivsed vormid selle tulemusena tekivad ning kuidas reageerivad narratiivsed keskkonnad ühiskondlikele muudatustele.

EKM-i vanemteaduri Marin Laagi uurimisprojekti „Eesti kirjanduse formaalsed ja informaalsete võrgustikud kultuuriloo allikate põhjal” fookuses on kirjandusajaloo protsesside, elulookirjutuste ja rahvuskultuurilise mälu uurimine nelja suuna kaudu: 1) biograafika ja elulookirjutus, 2) väliseesti ja eksiilkirjandus, 3) kirjandus totalitaarsetes režiimides, 4) digitaalne representatsioon. TLÜ vene kirjanduse professori Irina Belobrovtseva projekti „Eesti Ida ja Lääne vahel: „oma”, „teise”, „võõra”, „vaenlase” kujundite paradigma 20. sajandi Eesti kultuurides” siht on paradigmatiseerimise muutuste näitel lahti seletada, millist rolli mängib enamuse identiteedi säilimises „teise” tunnetamine.

TÜ praktilise filosoofia professori Margit Sutropi projekti keskmes on niihästi filosoofilised, teaduslikud, eetilised kui ka argielulised lahkarvamused kontseptuaalsest, metafüüsilisest ning praktilisest vaatepunktist. Eesmärgiks on luua integreeritud käsitlus, milles näiteks teadmised, et emotsioonidel on narratiivne struktuur, võiks aidata lahendada emotsionaalseid lahkarvamusi.

Kirjandusteaduse ja filosoofiaga haakub EKM-i folkloristide tegevus. Mare Kõiva projekt „Folkloori usundilised ja narratiivsed aspektid” taotleb lõimitud uuringuid narratiivsuse, religioossuse, kujundkõne, huumori, teksti, tüpologia jm alal. Projekti kolm peavaldkonda on usundiuurimine, narratiivsuse teoreetiline ja rakenduslik analüüs ning kujundkõne ja folkloori lühivormide alus- ja rakendusuuringud. Arendamisel on etnobioloogia-etnobotanika, etnomeditiin, etnoastronoomia ja huumoriuuringud. Eesti Rahvaluule Arhiivi vanemteaduri Mari Sarve projekt „Folkloor

kultuurilise kommunikatsiooni protsessis: ideoloogiad ja kogukonnad” uurib, milleks rahvaluulekogusid ühiskonnas vaja on olnud, millistest eesmärkidest lähtuvalt neid on loodud ja kujundatud ning milleks kasutatud. Uurimisrühma ambitsioon on tuua esile arhiivipõhise folkloristika väärtus.

Keeleteaduse vallas arendab TÜ üldkeeleteaduse professor Renate Pajusalu oma projektis „Referentsiaalsed vahendid eesti ja naaberkeeltes: eksperimentaalne lähenemine” katsemeetodeid, mis toetaksid korpusuuringutel põhinemiseid vaatlusandmeid. Projekt kuulub võrdleva pragmaatika valdkonda, võrreldavad keeled on eelkõige eesti, lõunaeesti, vene ja soome, kuid plaanis on uurida ka muid soome-ugri keeli (nt ungari) ja teisi eesti keele kontaktkeeli. TÜ dotsendi Liina Lindströmi projektis „Eesti murrete süntaks” keskendutakse murdesüntaksi korpuspõhise uurimise võimalustele. TÜ tänapäeva eesti keele professori Helle Metslangi projekti „Kirjakeele morfosüntaksi varieerumise [KIMOVAR] integreeritud mudel: pilootuurium eesti keele näitel” eesmärk on analüüsida keele varieerumist mitmes perspektiivis: ajaloolises (kirjakeele morfosüntaktiliste nähtuste dünaamika XVI–XXI sajandil), sünkroonses (nii kirjalikud kui ka suulised registrid), üksiknähtuste (nt üldküsilause, tuumverbi-konstruktsioonid, analüütilisus-sünteesilisus) ja keelevariantide kui tervikute plaanis (nt XVI–XVIII sajandi kirjakeel kui vahekeel). EKI vanemteaduri Kristiina Rossi projekti „Kultuurinihe eesti keeles 17./18. sajandil” sisu on regilaulu ja luterlike kirikulaulude XVII ja XVIII sajandi tõlgete korpusepõhine keeleline võrdlus eesmärgiga selgitada kahe allkeele kõrvutuse kaudu moodsa XIX sajandi eesti kirjakeele (ja kultuuri) tekemehhanisme.

TÜ keeletehnoloogia vanemteaduri Heiki-Jaan Kaalepi arvutilingvistiline projekt „Eesti keele arvutimudelid” katab neli allvaldkonda: arvutimorfoloogia, -süntaksi, -semantika ja -pragmaatika. Selle sihiks on: 1) tekstipõhine morfoloogiline ühestamine ja eesti keele

muutesüsteemi süstemaatiline esitus; 2) leksikaalgrammatiliste konstruktsioonide tuvastamine ja konstruktsioonipõhise lähenemise ühendamine sõltuvus-süntaktilise analüsaatoriga; 3) semantika sidumine teiste analüüsitasanditega ja vahendite väljatöötamine terviktekstide tähenduse esitamiseks; 4) eesti kultuuriruumis toimuva suhtluse uurimine multimodaalse agendi modelleerimiseks. EKI vanemteaduri Meelis Mihkla projekti keskmes on kõnestiilide, lauseprosoodia ja fonoloogilise varieerumise uurimine eksperimentaalsete ja korpuspõhiste meetoditega, kasutades andmestikuna loetud ja spontaanset kõnet, kõnestiilide salvestisi ning eksperimentaalselt ja välitööde intervjuudel kogutud materjali. Rakenduslik eesmärk on täita tekst-kõne-sünteesi arendamise aktuaalseid ülesandeid, milleks on kõnestiilide ja lauseprosoodia modelleerimine ning fonoloogilise varieerumise probleemi lahendamine grafeemfoneem seisundites. TTÜ küberneetika instituudi vanemteadur Einar Meister juhib eesti keeletehnoloogia programmi rahastatud projekti kõnekorpuste arendusest. Küberneetika instituudi foneetika ja kõnetehnoloogia laboris on hiliskümnendil välja töötatud eestikeelse kõnetuvastuse tehnoloogia ja mitmeid pilootrakendusi, mida kasutatakse edukalt radioloogias pildikirjelduste dikteerimiseks ja meediamonitooringus, lisaks on loodud mobiili- (nt dikteerimine) ja veebirakendusi (kõnesalvestuste automaatne transkribeerimine). Peamisteks tegevussuundadeks on olnud 1) kõne variatiivsuse eksperimentaalfoneetilised uuringud, 2) kõnetuvastuse ja audiovisuaalse kõnesünteesi mudelite arendus ja 3) kõnekorpuste loomine.

EMTA professori Jaan Rossi projekt analüüsib muusika performatiivseid aspekte, keskendutakse muusikaloos ja muusikalise teatri uurimises valitsevale huvikeskme nihkele muusikateoste tekstidelt sündmuste, etenduste ja muusikaelu praktikate uurimisele. Kognitiivses muusikateaduses pööratakse tähelepanu interpretide tegevuse eri külgedele muusika esituse käigus.

Tippkeskuse taotluses kavandatud tegevuste piires alustavad tööd 12 töörühma valdkondadeüleste teemadega: ajalooliste väljendus- ja kultuuripraktikate uuringud, biograafika, digitaalhumanitaaria ja keeletehnoloogia, eetika, keele- ja vaimufilosoofia, kirjakuultuuri ja kirjandusuuringud, korpuspõhised keele-, kirjanduse- ja folklooriuuringud, kõne- ja muusikauuringud, migratsiooni- ja diasporauuringud, narratiiviuuringud, nüüdiskultuuri (sh meedia) uuringud, soouuringud ning usundi- ja müüdiuuringud. Avakonverentsi teise päeva ettekanded lähtusidki juba uute töörühmade rõhuasetustest.

Tippkeskuse uudiseid saab jälgida veebilehel www.folklore.ee/CEES, kus on kättesaadavad avakonverentsi kava ja teesid, juba on välja kuulutatud ka Eesti-uuringute Tippkeskuse aastakonverents ja Kreutzwaldi päevade 60. konverents „Suuline ja kirjalik kultuuris: põimused ja pörkumised”, mis toimub 12. ja 13. detsembril 2016. aastal Tartus Eesti Kirjandusmuuseumis (vt http://www.folklore.ee/CEES/2016/konve_2.htm).

PIRET VOOLAID,
JOHANNA ROSS